

Yüngül sənaye – toxuculuq, tikiş, xəz-dəri, gön-dəri, ayaqqabı, trikotaj və xalçaçılıq sahələrindən ibarətdir.

Azərbaycanda yüngül sənayenin inkişafı ən qədim vaxtlardan məlumdur. Məsələn respublikada xalçaçılığın tarixi XIII əsrə təsadüf edir.

1913 – cü ildə Azərbaycanda 300 ton xam ipək, 22 min ton pambıq mahlıcı, 4 mln ton yun istehsal edilmişdir ki, buda ümumrusiya istehsalının müvafiq olaraq 79%, 10% və 2%- ni təşkil edirdi. Azərbaycanın böyük əmək ehtiyatlarına malik olmasına baxmayaraq, o iri xammal ixrac edən ölkə hesab edilirdi. Fabrik – zavod toxuculuğu, tikiş, trikotaj məmulatlarının, ayaqqabının sənaye istehsalı ucuz xammal bazasını itirməkdən qorxan rus fabrik sahibləri tərəfindən süni sürətdə ləngidilirdi. Azərbaycan çar Rusiyasının digər ucqar rayonları kimi, mərkəzdə emal olunan bütün növ xammalın göstəricisi rolunda güclə saxlanılırdı.

İkinci Dünya Müharibəsinə qədər olan illərdə bir neçə iri müəssisələr tikilmişdir:

Gəncədə mahud fabriki, bir neçə pambıqtəmizləmə zavodları (Yevlax, Gəncə, Ucar, Salyan, Bərdə), Şəki və Xankəndində ipək kombinatları, Bakıda corab-trikotaj kombinatı, iki tikiş bir ayaqqabı fabriki tikilib istifadəyə verilmişdir.

Müharibədən sonrakı illərdə bir neçə iri müəssisələr tikilmişdir: Mingəçevirdə toxuculuq kombinatı, Sumqayıtda xovlu iplik, üst trikotaj və tikiş fabrikləri, Gəncədə xalça kombinatı və tikiş fabriki, Bakıda ayaqqabı, tikiş, gön-qalanteriya fabrikləri, Ordubadda baramaaçan fabrik, Naxçıvanda alt trikotaj, tikiş və xalça fabrikləri, digər şəhərlərdə tikiş fabrikləri.

Yüngül sənaye ona bitki xammalı (pambıq, kətan), heyvandarlıq xammalı (yun, ipək, xəz-dəri) və süni və sintetik liflər verən kimya sənayesi ilə sıx əlaqədardır. Süni lif oduncaqdan hazırlanmış kimyəvi liflərdən (viskoz, asetat və s.) sintetik lif-neft, qaz və kömürdən düzəldilmiş liflərə (kapron, lovsan və s.) deyilir. Yüngül sənaye bütün ölkələrdə inkişaf etmişdir. XX əsrin II yarısından başlayaraq — bol xammal və ucuz işçi qüvvəsinə malik İEOÖ –lərin bu sahədə payı İEO–lərə artmışdır. (Xüsusilə pambıq parça istehsalında)

Toxuculuq – yüngül sənayenin ən mühüm sahədir. Toxuculuq istehlakçıya əmək ehtiyatlarına və xammal mənbələrinə meyl edir. Əsasən qadın əməyindən istifadə olunduğundan toxuculuq müəssisələri ağır sənaye rayonlarında və əhalinin sıx məskunlaşdığı yerlərdə tikilir. Toxuculuq məhsulları pambıq, yun, ipək və kətan parça müəssisələrində yaradılar. Parçanın hazırlanması aşağıdakı mərhələlərdən keçir.

Yüngül sənaye – toxuculuq, tikiş, xəz-dəri, gön-dəri, ayaqqabı, trikotaj və xalçaçılıq sahələrindən ibarətdir.

Azərbaycanda yüngül sənayenin inkişafı ən qədim vaxtlardan məlumdur. Məsələn respublikada xalçaçılığın tarixi XIII əsrə təsadüf edir.

Azərbaycanın qədim və ənənəvi sahələrindən biri olan yüngül sənaye ölkənin xarici iqtisadi əlaqələrinin inkişafı

baxımından mühüm potensiala malikdir. Ölkənin yüngül sənaye müəssisələri əsasən pambıq, yun, barama, və göndəri xammalı məhsullarının emalına əsaslanır.

XIX əsrin sonunda Zaqafqaziyada ən böyük pambıq parça fabriki və Azərbaycanda ilk tikiş fabrikinə Bakı şəhərində yaranmışdır.

1913 – cü ildə Azərbaycanda 300 ton xam ipək, 22 min ton pambıq mahlıcı, 4 mln ton yun istehsal edilmişdir ki, buda ümumrusiya istehsalının müvafiq olaraq 79%, 10% və 2%- ni təşkil edirdi. Azərbaycanın böyük əmək ehtiyatlarına malik olmasına baxmayaraq, o iri xammal ixrac edən ölkə hesab edilirdi. Fabrik – zavod toxuculuğu, tikiş, trikotaj məmulatlarının, ayaqqabının sənaye istehsalı ucuz xammal bazasını itirməkdən qorxan rus fabrik sahibləri tərəfindən süni sürətdə ləngidilirdi. Azərbaycan çar Rusiyasının digər ucqar rayonları kimi, mərkəzdə emal olunan bütün növ xammalın göstəricisi rolunda güclə saxlanılırdı.

1925-ci ildə Gəncədə mahud fabriki istifadəyə verilmişdir. Tut bağlarının salınması və baramaçılığın inkişafı sayəsində Azərbaycanda ipək sənayesi formalaşmış və ipəkçiliyin mərkəzi iqlim şəraitinə görə Şəki şəhəri seçilmişdir. 1931-ci ildə Şəkiddə ipək kombinatı fəaliyyətə başlamışdır. Yüngül sənaye məhsullarının istehsalının təşkil edilməsi respublikada yüngül sənaye kompleksinin yaradılmasına gətirib çıxarmışdır. Ötən əsrdə sənayenin təmərküzləşməsi yüngül sənayenin sürətli inkişafına təkan vermişdir.

İkinci Dünya Müharibəsinə qədər olan illərdə bir neçə iri müəssisələr tikilmişdir:

Gəncədə mahud fabriki, bir neçə pambıqtəmizləmə zavodları (Yevlax, Gəncə, Ucar, Salyan, Bərdə), Şəki və Xankəndində ipək kombinatları, Bakıda corab-trikotaj kombinatı, iki tikiş və bir ayaqqabı fabriki tikilib istifadəyə verilmişdir. Müharibədən sonrakı illərdə bir neçə iri müəssisələr tikilmişdir: Mingəçevirdə toxuculuq kombinatı, Sumqayıtda xovlu iplik, üst trikotaj və tikiş fabrikləri, Gəncədə xalça kombinatı və tikiş fabriki, Bakıda ayaqqabı, tikiş, gön-qalanteriya fabrikləri, Ordubadda baramaaçan fabrik, Naxçıvanda alt trikotaj, tikiş və xalça fabrikləri, digər şəhərlərdə tikiş fabriklərini qeyd etmək olar.

Respublikada pambığın ilkin emalından tutmuş, onun son məhsula qədər çatdırılmasını nəzərdə tutan kompleks müəssisələr mövcuddur. Belə ki, 19 zavodu və bunlara təhkim olunmuş 106 tədarük məntəqəsini özündə birləşdirən pambıqtəmizləmə sənayesinin ümumi istehsal gücü 1300 min tondur.

Respublikada 4 böyük toxuculuq müəssisəsi mövcuddur. Bundan başqa, ölkədə barama, yun, gön-dəri və həmçinin kimyəvi liflərə əsaslanan toxuculuq müəssisələri var. Yüngül sənaye məhsullarının istehsalı üzrə ixtisaslaşmış müəssisələr əsasən Bakı, Sumqayıt, Gəncə, Şəki, Yevlax, Xankəndi şəhərlərində, eləcə də Ordubad inzibati rayonunda fəaliyyət göstərmişdir.

1. Xammal — pambıqtəmizləyən, kətan emal edən və yunyuyan müəssisələrdə ilkin emaldan keçir. Çoxlu tullantı yarandığından bu mərhələ üzrə müəssisələr xammal mənbələri yaxınlığında yerləşdirir.

2. Əyiricilik - Bu mərhələdə lifdən yelik alınır.

3. Toxuculuq - Bu mərhələdə iplikdən cod parça hazırlanır.

4. Bəzəmə - Bu mərhələdə cod parçanı boyayıb, naxışlayırlar.

Azərbaycanda yüngül sənaye mallarına olan daxili tələbatın 90 faizi idxal hesabına ödənilir. Azərbaycana yüngül sənaye, xüsusən də geyim malları əsasən xaricdən – Türkiyə, İran, Çin və bəzi Avropa ölkələrindən gətirilir.

Yüngül sənaye

Bəzi müstəqil iqtisadçılar hesab edirlər ki, yüngül sənaye Azərbaycanda tənəzzülə uğrayır. 2008-ci il sənayenin bu növü üçün uğurlu olmayıb. İqtisadçıların fikrincə, dünya maliyyə böhranın dərinləşdiyi bir vaxtda bu il də toxuculuq, tikiş sahələri üçün məhsuldar keçməyə. Məsələn, 2008-ci ildə kişi şalvarlarının istehsalı 62 faiz azalıb. Bu ilin əvvəlində isə istehsalçılar bazara daha az şalvar çıxarıblar.

Məhsul növləri	2009-cu ilin yanvar-fevral aylarında istehsal edilib	Əvvəlki ilin müvafiq dövrünə nisbətən faizlə	Artıb (faizlə)	Azalıb (faizlə)
Pambıq lifi, min ton	3.7	42.9		57.1
Hazır pambıq parçalar	84.4	164.2	64.2	
Corab məmulatları, min cüt	195.7	52.6		47.4
Pambıq iplik, ton	814.4	119.0	19	
Pambıq yataq ağları, min ədəd	2 627	17.5		82.5
Xalça və xalça məmulatı. Min kv.m	10.2	34.0		66
Kişi şalvarı, min ədəd	4.5	3.6		96.4
Kişi kostyumları, min ədəd	50 282	2.1		97.9
Üstü dəridən olan ayaqqabılar, min cüt	32.2	67.2		32.8

Tikinti materiallarının istehsalında və kimya sənayesində də azalmalar qeydə alınıb. Bəzi kimya məhsullarının istehsalı artsa da, ümumilikdə bu sektorda 75 faiz enmə olub. Tikinti materiallarından isə sement istehsalı 6.5 faiz, tikinti bloklarının istehsalı isə 93 faiz azalıb. Kərpic istehsalı 16.5 faiz, əhəng istehsalı 6.5 faiz artıb. Bu ilin ilk iki ayı ərzində işçilərin sayında da azalma qeydə alınıb. Daha çox dəri məmulatları istehsalında çalışanlar işlərini itiriblər. 460-dan çox adamın işlədiyi bu sektorda işçilərin sayı 35 faiz azalıb. Maşın avadanlıqları istehsal edən 6 min işçinin də təxminən 20 faizi işsiz qalıb. Kadr ixtisarı neft sektorundan da yan keçməyib.

Bəzi sahələrdə isə işləyənlərin sayı artıb. Sellüloz-kağız istehsalı və nəşriyyat sahəsində təxminən 12 faiz artım var. Orta aylıq əməkhaqqı isə təhlil aparılan dövrdə 12 faiz artıb. Bu sahədə aparılan iqtisadi islahatlar nəticəsində respublikada mövcud olan bütün yüngül sənaye müəssisələri özəlləşdirilməyə açıq elan edilmiş, onların bazasında səhmdar cəmiyyətlər yaradılmış, bəziləri tam olaraq

özəlləşdirilmişdir. Lakin bu müəssisələrin əksəriyyəti yeni təsərrüfatçılıq şəraitində fəaliyyət göstərməyə uyğunlaşa bilməməyi, avadanlıqların aşınmaya məruz qalması və sair səbəblərdən öz fəaliyyətlərini tam və ya qismən dayandırmışdır. 1990-2005-ci illərdə ən ciddi geriləmələr yüngül sənayedə baş vermişdir. Qeyd edilən dövrdə yüngül sənaye məhsulu 10 dəfə və bu sahədə çalışan işçilərin sayı isə 97,4 min nəfərdən 14 min nəfərə qədər azalmışdır. O cümlədən, toxuculuq sənayesində məhsul istehsalı 1990-2005-ci illərdə 10 dəfə, xəzin bəzədilməsi və istehsalı sahəsində 11 dəfə, dəri, dəridən məmulatlar və ayaqqabı istehsalı sahəsində 2 dəfə azalmışdır. Uzun illər ərzində yüngül sənaye müəssisələrinin xammalı olan kənd təsərrüfatı məhsulları qeyd olunan səbəblər ucbatından ilkin emal məhsulları şəklində ixrac edilmişdir. Ölkə əhalisinin istehlak etdiyi geyim məmulatlarının əksər hissəsini isə idxal olunan hazır məhsullar və yaxud idxal edilmiş parçalar əsasında ölkədə fəaliyyət göstərən kiçik sexlərdə tikilmiş məhsullar təşkil etmişdir. Lakin son illərdə həyata keçirilən tədbirlər yüngül sənaye sahəsinin inkişafında mühüm nailiyyətlər əldə edilməsinə imkan vermişdir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 11 fevral 2004-cü il tarixli 24 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004 –2008-ci illər)"nda Azərbaycan Respublikasının regionlarında yüngül sənayenin inkişafı üzrə önəmli tədbirlər nəzərdə tutulmuş və bu tədbirlər icra edilmişdir. Proqramın icrası toxuculuq və tikiş sənayesinin inkişafına müsbət təsir göstərmişdir. Proqramın icrası nəticəsində regionlarda çoxsaylı sənaye müəssisələri fəaliyyətə başlamış, bəzi sənaye müəssisələrinin fəaliyyəti yenidən qurulmuşdur. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2009-cu il 14 aprel tarixli 80 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı"na regionlarda yüngül sənayenin inkişafı ilə bağlı önəmli tədbirlər daxil edilmişdir. 2011-ci ildə toxuculuq sənayesi məhsulları istehsalı 8.4 faiz, geyim istehsalı 57.2 faiz artmışdır. 2012-ci ilin ilk rübündə toxuculuq sənayesi məhsulları istehsalı 67.7 faiz artmışdır.

Yüngül sənaye sahəsinin inkişafı üçün respublikamızda mövcud olan mühüm amillər:

- yüngül sənaye sahəsində güclü tarixi ənənələrin mövcudluğu;
- zəngin yerli xammal bazasının olması;
- nəqliyyat daşımaları baxımından əlverişli iqtisadi-coğrafi mövqe;
- Mərkəzi Asiya və Xəzər regionuna birbaşa çıxışı;
- ölkənin potensial ixrac bazarlarına yaxınlığı;

- Beynəlxalq Ticarət yollarının istifadəsində yaxından iştirak;
- bir sıra istehsalatların respublikanın kiçik və orta şəhərlərində yerləşdirilməsi imkanı və ərazi ehtiyatı;
- dövlət mülkiyyətində olan toxuculuq və tikiş müəssisələrinin əksəriyyətinin özəlləşdirilməsinin başa çatması;- ölkənin enerji daşıyıcılarına malik olması;
- Avropa İttifaqı tərəfindən Azərbaycan üçün toxuculuq və tikiş məhsullarına heç bir kvotanın tətbiq edilməməsi

Milli Aviasiya Akademiyası

Sərbəst iş №3

Fakulte: HNUTI

Fənn: Azərbaycan coğrafiyası

Mövzu: Yungul sənayenin inksafı

Qrup: 1121a

Kafedra: Aviasiya meteorologiyası

Muellim: Pasayev Narman

Tələbə: Əhmədli Arzu

Bakı 2012